

KOLOZSVÁR ÉS A MAGYAR-ROMÁN MŰVELŐDÉSI KAPCSOLATOK

AMIKOR TÖBB MINT ÖTVEN ÉVVEL EZELEŐTT a Budapesti Szemle 63. kötetében Moldován Gergely, a kolozsvári egyetem tanára a magyar reformációnak a románokra gyakorolt hatását vizsgálta, eredményeit a következő szavakban foglalta össze: »Magyar fáklya világított e századokban a román nép előtt, azt eltagadni nem lehet. Magyar befolyás adott irányt nyelvnek s irodalomnak, mind ez bizonyos; aki ezt be nem ismeri, az jobb meggyőződése ellen cselekszik.« (i. h. 256. l.).

E szavak elhangzása óta félszázad telt el, s ezen idő alatt tudományos közvéleményünkbe egészen átment az a tétel, hogy a román nyelvű könyvnyomtatás itt Erdélyben, magyar és szász kezdeményezésre indult meg, s hogy ezeket a nép felvilágosítására irányuló kiadványokat Erdély magyar fejedelmei és főurai bőkezűen támogatták. E tényt, amelyet az egykorú nyilatkozatok egész sora bizonyít, ma már annyira közismert, hogy azt a román irodalomtörténetírás is kénytelen volt teljes egészében elismerni. Az erre vonatkozó magyar és román eredményeket nemrégben éppen egy kolozsvári kutató, Juhász István összegezte, aki az eddigi megállapításokat és részlettényeket gondosan vázolt, igen alapos egyháztörténeti keretbe állította.

Mindeme kutatások ellenére kevésbé domborodott azonban ki az a körülmény, hogy már a XVI. században nemcsak Erdély déli részében, a Gyulafehérvár, Brassó és Szászváros közé vonható háromszögben nyilatkozott meg a román írásbeliséget megindító magyar hatás, hanem a magyar művelődés tovább sugárzásában, amely Erdélynek mindenkor sajátos európai missziója volt, fontos szerep jutott magának Kolozsvárnak is. E város, »Trassylvaniae civitas primaria« a fejedelmi korszakban is megőrizte ama fényt és hírnevet, amellyel nagy fia, Mátyás király ruházta fel, s a XVI. század közepétől kezdve egy messze földön híres, kiváló könyvnyomtatóval dicsekedhetett. Heltai Gáspár volt ez, a magyar reformáció egyik legnagyobb szellemi tekintélye, akinek könyvkiadói és írói munkássága mintegy átmentette a fejedelmi korszakba a történeti Magyarország művelődésének néhány hatalmas dokumentumát, így a Váradi Regestromot és Bonfini krónikáját. Heltai belekapcsolódott természetesen kora politikai mozgalmába is: nála jelent meg Tinódi Sebestyénnek, a leghíresebb vándorlantosnak historia-gyűjteménye, valamint más énekszerzőknek, így Valkai Andrásnak és Görcsönyi Ambrusnak históriás énekei. Heltai aligha sejtette, hogy e műveket egykor mint a magyar—román történeti kapcsolatok forrásait is számon fogják tartani s méltán, hiszen például Görcsönyi Ambrus érdekesen verselte meg Mátyás moldvai hadjáratát. Az egykorú románság azonban a magyar poézisnek még ezekkel a legnépszerűbb műfajaival sem jutott érintkezésbe; Heltainak híres mese-

írói működése sem hathatott, mert e világi műfajok még mind igen magasan lebegtek az erdélyi románok akkori elmaradottsága és műveletlensége felett. Egészen középkori módon a magyar támogatással kialakuló román könyvkiadás ekkor még teljesen vallásos színezetű, s éppen ezért Heltai gazdag és sokoldalú működésének is román vonatkozásban csak egyházi jellegű hatásai maradhattak, így a Coresi kiadásában, Brassóban megjelent 1564-i Szerartás-könyv, amely Heltai Agendájának fordítása s különösen a szászvárosi Ószövetség, az 1582-ben megjelent »Palia«, amelynek forrása kétségtelenül Heltainak Kolozsvárt, 1551-ben kiadott Ószövetsége. Ez a délerdélyi román papok közreműködésével készült román bibliafordítás volt román részről az első olyan vállalkozás, amely bizonyos filológiai gonddal készült, s ezért joggal mondhatjuk, hogy Heltai gondos tolmácsolásán át a magyar bibliatudomány szelleme áradt a románok felé, megtörvén a náluk addig teljesen kizárólagos bizánci-szláv műveltségi kör egyeduralmát. Amint Heltai Agendája őszintén átértzett vallásos és emberi tartalommal igyekezett felfrissíteni a román ortodoxia keleties formalizmusát, úgy most ez a Heltai-féle biblia is ablak lett a románság számára, amelyen át Nyugat tudományos élete felé tekinthetett.

Azonban Kolozsvár világi nyomtatványai sem maradtak egészen hatástalanok. Ezek nyomait nem annyira Erdélyben, mint inkább Moldvában találjuk meg. 1584-ben Kolozsvárt jelent meg Kovacsóczy Farkasnak, Erdély kancellárjának »De administratione Transsylvaniae Dialogus« című államtudományi értekezése, amelyből egy, a román és az olasz nyelv hasonlóságára vonatkozó megjegyzés átkerült a XVII. században Toppeltin egyik művébe, s innen idézte azt Miron Costin is, Moldvának Apaffy Mihály udvarában sűrűn megforduló neves krónikása. Később azután Miron Costin nyomán felfigyeltek erre a XVIII. század első erdélyi román történetírói is, és így került bele Kovacsóczy mondása végül a Budán megjelent első nyomtatott szótárnak, a *Lexicon Budensenenk*, előszavába is: »Covacius observavit, vernaculum istorum Valachorum sermonem plus fere in se habere Romani et Latini sermonis, quam praesens Italarum lingua«.

Ugyancsak a XVI. században még egy érdekes művelődési kapcsolatról adhatunk számot Kolozsvár és Moldva közt. Egy évvel Kovacsóczy művének megjelenése után Marcello Squarcialupi olasz orvos ugyancsak Kolozsvárt adta ki egyik latin könyvét (*De fontium et fluviorum origine*), amelyet Cercel Péter, Erdélybe menekült moldvai fejedelemnek ajánlott. Hasonló, jellegzetesen humanista kapcsolat létesült később Havaselve első fanarióta fejedelme és a XVIII. század egyik kiváló erdélyi tudósa közt: 1720-ban Mavrokordat Miklós Erdélyben készült Cicero-fordítását küldi majd el ifj. Köleséri Sámuelnek.

A XVII. század kolozsvári protestántizmusának is volt egy olyan nagy alakja, akinek életműve a román művelődésre serkentőleg hatott, még pedig Szenci Molnár Albert, aki hányatott élete után Kolozsvárt talált menedéket és örök nyugodalmat. Molnár Albert működésének két fontos eredménye van: francia ihletésű zsol-

tárfordítása és latin szótára, amelyet századokig forgattak. Molnár zsoldárainak teljes román fordítását a XVII. század vége felé készítette el Viski János boldogfalvi lelkész, s valószínűleg ugyanezen magyar forrás ösztönzött egy másik író, a brassói Corbea Tódort, arra, hogy a szoltárokat — Dosoftei moldvai metropolita fordításától függetlenül — ugyancsak versbe dolgozza át. Corbea alakjára és művelődéstörténeti szerepére csak a legutolsó évek kutatásai vetettek némi fényt: ma már bizonyosnak látszik, hogy ez a brassói ortodox román, aki tanulmányait részben Kievdben, az ottani híres papi szemináriumban végezte, Erdélyben szerzett bizonyos latin és magyar műveltséget is, tehát akkortájt igen ritka módon egyaránt tekinthetett kelet és nyugat felé. E széleskörű tájékozódás révén lett bizonyára Corbea Brâncoveanu Konstantin havaselvi vajda udvari embere, akit a latin nyelvű kancelláriai teendőkkal bízta meg. E tevékenysége közben érezhette azután Corbea egy jó latin-román szótár hiányát s így jutott arra a gondolatra, hogy lefordítsa Molnár híres szótárának 1621. kiadását, amelyből Magyarországon és Erdélyben is annyi nemzedék tanult latinul. Amint látjuk, már a XVII. és XVIII. század határán akadt tehát ritka kivételként egy olyan művelt román, aki képes volt Molnár alakjában egyaránt értékelni a költőt és a filológust.

EZZEL AZONBAN EGY ÚJ KOR HATÁRARA, az 1700-as évek küszöbére értünk. Mindjárt az első esztendő — kolozsvári viszonylatban is — határkövet jelentenek: 1702-ben Kolozsvárt jelent meg Lipótnak a románok uniójára vonatkozó dekrétuma és 1703-ban ugyancsak itt látott napvilágot egy kis könyv: Canisius Péter katekizmusának második, magyar helyesírású román kiadása, amelyet Buitul György fordított. E könyv már az Erdélybe visszatért jezsuiták nyomdájában készült s ezzel átjutottunk a protestántizmus magyar—román kapcsolatai után az Erdélyben aránylag igen későn jelentkező katolikus restauráció korába.

Buitul katekizmusával valószínűleg irányt jelzett a jezsuiták misziójának egyik legfontosabb területe felé. A jezsuiták mindent megtettek, hogy kulturális tevékenységükkel bekapcsolódjanak a jellegzetes erdélyi hagyományokba, s e hagyományok egyike azt követelte, hogy a magyarság magasabb műveltségét az alacsonyabb színvonalon álló nemzetiségek felé továbbadják. Fáradozásuknak csakhamar sikere mutatkozott: a kolozsvári jezsuita főiskolán számos román ifjú szerzett magasabb ismereteket, s egyesek közülük — mint már a XVII. században a bánági Ivul Gábor, aki a kassai teológián működött és Szent László királyról írt hagiografikus életrajzot — tanárok is lettek Kolozsvárt. Ilyen például Dobra László, aki oly sikerrel adta elő a poézis tudományát, hogy tanítványai *Oliva pacis* címen egész kis verskorszorúval köszöntötték. Ugyanakkor számos kolozsvári jezsuita író annyira igyekezett beilleszkedni az erdélyi tudománytörténeti előzményekbe, hogy pl. Fasching Ferenc és Fridvalszky, az antik Erdély kutatói egyenesen Szamosközy Istvánnak, az első erdélyi archeológusnak nyomdokába léptek. Ezekben a klasszikus vonatkozású munkákban termé-

szetesen a románokról is sok szó esett, s így magyarázható, hogy a jezsuita kiadványokra sűrűn előfizettek volt tanítványaik, Erdély román nemesei. Már Fasching művének megrendelői közt szerepel egy »Nobilis Transilvanus Valachus Szászsebesiensis« s a *Magni Manes Transylvaniae Principum* című történeti műnek egyik előfizetője »Petrus Vanbesi, Valachus Sebesiensis«. S milyen változatos, színes volt az a latin nyelvű tudományos anyag, amely így a kolozsvári jezsuiták nyomdájából a románokhoz eljutott! Vallásos műveken kívül találunk tanulmányt a lélekvándorlásról — előfizetője »Gabriel Simon, Nobilis Valachus Coronensis« —, barokk udvarló írást a Haller-grófokhoz, melyet a fogarasi román nemes szerez meg, összefoglalást a kolozsvári jezsuita főiskola történetéről, dicsőítő iratot Savoyai Jenő tetteiről, választékos elégia-gyűjteményt, egy trigonometriai traktátust, értekezést Bouillon haditetteiről, egy jogi kézikönyvet és igen sok más munkát. Az előfizetők rendszerint Erdély déli részéből származnak, tehát megint ismétlődik Kolozsvár kultúrájának az a messzire ható sugárzása, amelyet a XVII. században Heltai Gáspárnak brassói és szászvárosi visszhangjai képviseltek.

Ez a jezsuiták által kiadott könyvanyag éppen oly tarka volt, mint a barokk iskoladráma színpada: valóságos enciklopédikus műveltséget közvetített egy olyan korban, amikor a Kárpátokon túl még jóformán iskolák sem voltak. A század második felére azonban e sokszínű kavargásból határozottan felismerhető vezérmotívumok hallatszanak ki: a románok között tartós visszhangot elsősorban azok a művek keltenek, amelyek a románság magyarországi sorsára és latin származására vetnek világot. Ismeretes, hogy a románoknak a kontinuitás tételével kapcsolatos áltörténeti érvelésében a legcsattanósabbnak vélt bizonyíték a XVIII. század nagy felfedezettje, Anonymus volt. Anonymus krónikája azonban aligha vált volna annyira közkeletűvé, ha már egy évvel a bécsi kiadás után nem adja ki újra a jezsuiták kolozsvári nyomdája is.

A jezsuiták hagyományait a rend feloszlatása után a piaristák vették át s az ő iskolájukban tanult, a XVIII. század második felében, az erdélyi románságnak két olyan szellemi vezére, mint Sinkai György és Major Péter. Sinkai minden valószínűség szerint már Kolozsvárt rájött arra az igazságra, hogy a román mult megismeréséhez a legbuzgósebb anyagot a magyar források szolgáltatják. Nagy művében, a *Chronicában*, s még inkább kéziratos forrásgyűjteményében, a »*Summaria Collectio*«-ban sűrűn hivatkozik a kolozsvári katolikus pap-tanárok tudományos műveire, különösen Faschingra, Illia Andrásra, Kelcz Imrére és Fridvalszkyra. Hogy Sinkai lett a román történettudomány első igazi anyaggyűjtője, az sem véletlen, hiszen Kolozsvárt megismerhette azokat a hagyományokat, amelyeket Kaprinai István, a magyar történetre vonatkozó adatoknak egyik legbuzgóbb gyűjtője honosított meg. Mint eddig ismeretlen részletet említettem meg, hogy amikor Sinkai római tartózkodása idején egyik erdélyi paptársával együtt, Stefano Borgia biboros részére kis gyűjteményt állított össze az antik Dácia feliratos anyagából, akkor is Szamosközy és Fridvalszky műveiből merített,

amelyeket bizonyára a római könyvtárakban is megtalált. A románok humanista műveltségének kezdetei tehát Kolozsvártól elválaszthatatlanok, s a magyar főiskola pedagógiai jelentőségét emelte ki — szinte akaratlanul — Lázár György is, ki szintén Kolozsvárt tanult s az első magasabb igényű bukaresti iskolát egykori »alma mater«-e, a kolozsvári piarista intézet mintájára szervezte meg.

A kolozsvári tudományban azonban mindig volt bizonyos bölcshagyomány: nem merevedett elavult hagyományok közé, hanem mindenkor számolt az élet és a tudomány haladásának követelményeivel. Amikor a XVIII. század vége felé egy német tudós, Sulzer feltárja a románok balkáni származására vonatkozó nézeteit, ennek a nagyfontosságú tételnek is Kolozsvárt támadt a legélénkebb visszhangja: Eder Károly József Kolozsvárt adta ki a »Supplex Libellus« szellemes jegyzetekkel kísért kiadását, amely a románok érvelését valósággal megsemmisítette, és kolozsvári piarista volt a kontinuitás tételének első magyar tagadója, Bolla Márton is. Nagy kár, hogy a románokra vonatkozó műve kéziratban maradt és csak jó száz év múlva jelenhetett meg. Mindez mégis eléggé igazolja, hogy specifikusan kolozsvári tradíciókat folytat az Erdélyi Tudományos Intézet is akkor, amikor egyik céljául Erdély antik multjának s a románok származásának végleges feltárását tűzte ki. A mai tudósok maguk mögött érezhetik Fasching, Fridvalszky és Bolla szellemét.

De térjünk vissza történelmi áttekintésünkhöz. Ugyanabban a korban, amikor éppen kolozsvári tudósok kezdtek a román kérdésben tisztultabb felfogást hirdetni, álláspontjuk mégsem volt kerékkötője a hagyományos magyar—román jóviszonynak, legalább is a magasabb szellemi élet síkján nem. Papp Vazul orvos itt, a református kollégium nyomdájában adja ki Bánffy Györgyhöz, Erdély kormányzójához intézett üdvözlő versét és 1810-ben az egybegyűlt erdélyi rendeket is versben köszönti. S amint már a jezsuita főiskolának voltak román származású tanárai, úgy a piaristáknál is tanítottak hasonló professzorok. Így Molnár János, a Délerdélyből származó jeles szemész és polihisztor, valamint Soósmezei Vajda László, kormányzószéki tisztviselő és jogtudós, aki »Synopsis historiae juris Transilvanici« c. munkájával (1830) igazolta, mennyire beleilleszkedett Magyarország latin kultúrájába, amelyhez foghatót a Kárpátokon túl egyáltalában nem találunk.

E korban egyébként maguk a műveltebb románok is szívesen használták a magyar nyelvet, aminek eleven bizonyossága Leményi püspöknek Bobb püspök felett tartott magyar nyelvű gyászbeszédje, amely ugyancsak Kolozsvárt jelent meg. Egyébként már Bobb a magyar—román kultúrális közeledés híve volt: Kolozsvárt kiadott román—latin—magyar szótára sem egyéb, mint Pápai Páriz híres művének hú fordítása.

A MULT SZÁZAD KÖZEPÉN azután Kolozsvárt élénk tudományos munka indult meg, különösen a történettudomány terén. A legszorgalmasabb szerzők egyike Kőváry László, aki Erdély történetére vonatkozó nagy összefoglaló munkáiban, így *»Erdély statisztika-*

kájában (1847), *Erdély földje ritkaságaiban* (1853), de különösen *Erdély történelmében* (1859) számos román vonatkozású adatot közölt és tárgyilagos világitásba helyezett egy olyan fejlődést, amelyet Sinkaiék csak romantikus nacionalizmusuk ködében szemléltek. Ugyancsak sok erdélyi magyar—román vonatkozású eseményt világitott meg az abszolutizmus korának nagy kolozsvári reformalakja, gróf Mikó Imre *Erdélyi történelmi adatok* (1855) című munkájában.

Ugyanebben a korszakban nem egy magyar szépirodalmi jellegű mű is jelent meg Kolozsvárt — főleg a református kollégium nyomdájában — amely az erdélyi románok multját regényes keretben világitotta meg. Ilyen volt pl. Halmágyi Sándornak *Saphira* című történelmi regénye, amely egy Erdélybe szakadt havaselvi fejedelmi sarjnak viszontagságait tárgyalta.

E rövid összefoglalás keretében nincs időnk kitérni a Kolozsvárt megjelent román nyelvtanokra és szótárakra. Inkább azt kell kiemelnünk, hogy a 60-as évek elején, a híres húsvéti cikk után, amikor a román közvélemény nagy része az unió ellen háborgott, néhány bölcs kolozsvári magyar kisebb-nagyobb tanulmányokkal igyekezett járhatóvá tenni az együttélés ösvényét. Ilyen higgadtabb álláspontot képviselt pl. Deák Farkas *Öszinte szó a román testvérekhez* (1861) című röpiratával, míg viszont Dózsa Dániel — politikai szükségnek megfelelően — ismét vitába szállt *Csatározás a daco-román törekvések ellen* (1863) c. tanulmányával, amelynek éle Papiu-Ilarianu szeparatizmusa ellen irányult. S érdekes lenne tudnunk, ki írta azt a kiadványt, amely *Öszinte szó egy erdélyi románától* (1864) címen az unió érdekeit ismét innen, Kolozsvárról védelmezte.

A kiegyezés után a magyar—román művelődési kapcsolatok terén is a legnagyobb kolozsvári esemény a tudományegyetem megalapítása volt, annál is inkább, mert már a század közepe táján egyre több későbbi román vezetőember végezte Kolozsvárt főiskolai tanulmányait. Közülük elég Bárnutu, Treboniu-Laurian, a fentebb idézett Papiu-Ilarianu és Pumnul Áron nevét említenünk. Az utóbbi azért is fontos, mert később Bukovinában Eminescu tanára lett. E nemzedék tagjai egyébként jórészt a Kárpátokon túlra vándoroltak ki és ott, felhasználva magyar nevelésük hatását, a román közművelődés alapjait vetették meg. Igaza volt Moldován Gergelynek, amikor megállapította, hogy ezen Erdélyből kivándorolt románok nélkül még a bukaresti Román Akadémia sem alakulhatott volna meg. Így tehát az új egyetemre is nemzetiségi téren fontos szerep várt: magyar szellemű főiskolai képzést kellett továbbra is nyújtania Erdély népeinek.

Kedvező előjelnek látszott, hogy már az első évben, 1872-ben Kolozsvárra körülbelül annyi román hallgató iratkozott be, mint amennyi ugyanakkor Bécsben tanult, tehát jogos volt az a remény, hogy a román politikának Magyarországot mintegy megkerülő s közvetlenül Ausztriához húzó tendenciáját a kolozsvári egyetemmel sikeresen lehet ellensúlyozni. S nemcsak az orvosi és jogi karon találunk jelentős számú román hallgatót, hanem a bölcsészeti ágak-

ban is, bár itt a románok száma mindig csekélyebb maradt. Az efféle adatokra hivatkozva terjesztette a román hírverés azt a hiedelmet, hogy Kolozsvár magyar egyeteme a múltban nem tartotta eléggé számon Erdély nemzetiségeinek szellemi szükségleteit.

Cáfolatul elég arra az ismert tényre hivatkoznunk, hogy a kolozsvári egyetemen 1872-től, tehát alapítása évétől kezdve a román nyelvnek és irodalomnak rendes tanszéke volt. E tanszéket 14 éven át az a Szilasy Gergely töltötte be, aki a latinos iskolának és a túlzott, filológiai téren is megnyilvánuló dákoromanizmusnak utolsó lelkes apostola volt. Működését sokáig zavartalanul folytathatta és kétségtelenül nagy hatást gyakorolt a román ifjúságra is. Valószínű, hogy a rövid ideig Kolozsvárt tanuló Coşbuc, a naszódkörnyékéről származó költő is az ő biztatására fordított románra néhány Petőfi-verset. Szilasy munkásságának egyik legérdekesebb mozzanata az volt, hogy éppen Kolozsvárt megjelent terjedelmesebb tanulmányában (A román nyelv újjászületése. 1879) lelkesen küzdött a Kárpátokon túli nyelvhasználat ellen és maró gúnnyal támadta azokat a filológusokat, akik szerinte Bukarest vagy Iaşi külvárosainak, a hirhedt mahaláknak, görög-török idiómájából akartak irodalmi nyelvet teremteni.

Szilasyt azonban politikai túlkapásai miatt 1886-ban nyugdíjazták és utána az egyetem román tanszékén Moldován Gergely következett, akit a románság őszinte közeledési törekvései miatt csakhamar renegátnak bélyegzett és vele minden összeköttetést megszakított. Pedig Moldován soha nem állított népére lealázó tételeket — »inkább levágnók kezünk és kitépnők nyelvünket, mintsem hamis és sértő dolgot mondjunk a románságra« írta folyóiratában — hanem egyszerűen arra törekedett, hogy az erdélyi románok szenvedélyes vágyálmai helyett a higgadtabb regátiak, Maiorescuék hüvös ítélete érvényesüljön minden vitás kérdésben. Ha Moldován megbélyegezte Sinkai és Major naiv történet szemléletét, azt is Maiorescu szavaival tette. S ha Moldován írásait lapozzuk, amelyeket mindig az akkori idők tudományos színvonalához kell viszonyítanunk, nem egyszer akadunk érdekes, korát messze megelőző állításokra. »Azé az ország« — írta Alsófehér megye románságával kapcsolatban — »akié a lapály, az az első foglaló, akinek nyelvét a lapály helynevei fenntartották.« Csak most, Kniezsa István pompás településtörténeti térképei és a Makkai—Fekete-féle Román Oklevéltár világánál tudjuk igazán értékelni e tétel igazságát.

A kolozsvári egyetem évről-évre pályatételekkel serkentette a románságra vonatkozó kutatásokat, s a kitűzött problémák között nem egy olyan akad, amelynek feldolgozását ma is szívesen vennők. A magyar—román kapcsolatok kutatására is itt, a kolozsvári egyetem keretében történtek az első kísérletek, sőt innen indult ki az erdélyi román népnyelv és népszokások tanulmányozásának gondolata is. S hogy mily nagylelkűséggel kezelte az egyetem tanácsa e pályadíjak sorsát, arra mi sem jellemzőbb, mint hogy még 1917-ben is, tehát egy évvel az erdélyi román betörés után, 100 koronás jutalom tűzetett ki a szelistyei pásztorok meséinek és babonáinak összegyűjtésére.

A ROMÁN MEGSZÁLLÁS HUSZONKÉT ESZTENDEJE természetesen egészen új állapotot teremtett, de jellemző, hogy még e szenvedésekkel teli korszakban is Kolozsvár tett a legtöbbet a magyar—román művelődési kapcsolatok fenntartásáért és kiépítéséért. Elég egyrészt a kolozsvári színház románból fordított darabjaira, másrészt a Bitay Árpád szerkesztésében megjelent román lírai antológiára, valamint Kristóf Györgynek románul megjelent magyar irodalomtörténetére utalnunk, amely mindmáig a legjobb tájékoztató e téren román nyelven. Román részről e hídverési kísérletekre kevés és szakadozott ritmusú felelet érkezett: elég ezúttal I. Chinezunak az erdélyi magyar irodalomról románul megjelent összefoglaló tanulmányát említenem. Természetes azonban, hogy bármekkora is volt az antagonizmus, amelyet a magyarság szenvedései még jobban elmélyítettek, az átmenetileg román uralom alá került kolozsvári egyetemen is tovább érvényesült a magyar tudomány hatása, amint arról G. Bogdan-Duicának és az egykori Eötvös-kollegistának, N. Drăganunak, munkássága tanuskodik. Drăganu is, bármennyire eltévelyedett élete vége felé az igazi tudományos eszményektől, mindvégig abból a magyar dokumentációból merített legtöbbet, amelynek használatát még Budapesten, magyar professzoroktól tanulta meg. Legalább is írásaiban tárgyilagosabb volt Bogdan-Duicá, akinek magyar-román vonatkozásban sok jó részlettanulmányt köszönhetünk.

Drăganunak és hírhedt kollégájának, Ghibu Onisifornak példája egyszerűs mind azt is mutatja, hogy a magyar tudományos nevelés természetesen tovább élt azokban a tanároknak is, akik a magyarságnak szellemi téren legádázabb ellenfeleivé váltak. Ezek sem tettek egyebet, mint egyszerűen magyar környezetben szerzett tudásukat negatív előjellel, a magyar értelmezéssel homlokegyenest ellenkező szemszögből használták fel.

A multból azonban immár a jelenbe értünk és örömmel látjuk, mint bontakozik ki Kolozsvárt megújult erővel a magyar szellemi élet azzal a céllal, hogy e város, amely mindenkor nemcsak a magyar művelődés keleti gyújtópontja volt, de a legelmaradottabb magyarországi nemzetiségnek, a románoknak is bibliát, zsolttárot, szótárt és magasabb pedagógiai eszményeket adott, újra teljesíthesse európai hivatását. Minden reményünk megvan arra, hogy Kolozsvár magyar közművelődési intézményei, különösen pedig a máris értékes munkára serkentő Erdélyi Tudományos Intézet s az Erdélyi Múzeum-Egyesület, Keletmagyarország földjének és népének megismerését a tárgyilagos, időtálló tudományosság szellemében fogják előmozdítani. Mivel e program természetesen magában foglalja a magyar—román kapcsolatok további, korszerű eszközökkel és módszerekkel folytatandó tanulmányozását is, szilárdan meg vagyunk győződve arról, hogy Kolozsvár tudományos tevékenysége még nagy hála fogja kötelezni, nemcsak a magyar, de a balkáni filológia művelőit is. Erre feltétlen biztosíték Kolozsvár szellemi életének ragyogó multja, amely a magyar szellem iránítása mellett jutott el a mai virágzáshoz.

GALDI LASZLÓ